

Alles komt tegelijkertijd

E.P. WELLENSTEIN *

Decennia lang heeft ons land zich kunnen verlaten op een hele reeks vastigheden, die aan het bedrijven van onze buitenlandse politiek een hecht en stabiel kader verschaften.

Toen, onder de druk der overweldigende omstandigheden, tussen 1940 en 1950 onze vooroorlogse afzijdigheidspolitiek was ingeruild voor een actieve alliantiepolitiek op alle fronten (zowel het veiligheids-, het internationaal-politieke als het economische front vielen onder die metamorfose), en toen wij ook met overtuiging hadden meegewerkt aan het scheppen van de daartoe dienende nieuwe internationale kaders, leek deze 'actieve buitenlandse politiek' voorgoed haar passende bedding te hebben gevonden. Enige discussietussen 'Atlantici' en 'Europeanen' deed uiteindelijk niets af aan de noodzaak om in die beide dimensies te blijven opereren, de Vietnam-oorlog vertroebelde uiteindelijk slechts tijdelijk het publieke besef van het belang van de band met de Verenigde Staten, de afnemende emotionele betrokkenheid bij de voortgang van de Europese integratie tastte uiteindelijk het inzicht in het levensbelang van de gemeenschappelijke markt voor kwetsbare, kleine economieën als die van de Beneluxlanden niet aan. Zo kon het Nederlandse beleid zich binnen de grenzen, welke door die vaste kaders werden bepaald, richten op onze zelfontplooiing: de vaderlandse economische belangen bleken binnen het EG-kader zeer vruchtbaar gediend te kunnen worden, niet het minst op het gebied van de landbouw; de veiligheidsbelangen waren betrouwbaar uitbesteed bij de NAVO, en in het bijzonder bij de Amerikaanse bondgenoot, die niet te goed was om het grootste deel van de minder aangename taken op zich te nemen, met name wat betreft kernwapens; en de kleine Europese bondgenoten hielden de vrijheid om hun stem te verheffen over de boosheid van deze wereld, waarbij ons land zich geschikt achtte om bij voorkomende gelegenheden de groteren als gids te dienen. Dit laatste overigens herinnerde aan sommige uitlatingen uit de hoogtijdagen van de neutraliteitspolitiek, bijvoorbeeld toen minister-president De Geer vlak na het uitbreken van de tweede wereldoorlog het neutrale, vredelievende Nederland tot 'lichtbaken' in een donkere wereld verklaarde.

Aan de voet van de vuurtoren heerst duisternis

De Geer kende kennelijk niet het Japanse spreek-

* De auteur is oud-Directeur-Generaal Buitenlandse Betrekkingen bij de Europese Gemeenschap.

woord, waaraan het voorafgaande opschrift ontleend is; het lichtbaken werd trouwens spoedig daarna gedurende vijf jaren geheel gedoofd. Toen het weer ontstoken kon worden, werd het vast geprogrammeerd op de volgende signalen: versterking van de Europese integratie, consolidatie van de Atlantische veiligheidsband, bijdragen tot een betere en rechtvaardiger wereldorde via de VN en andere multilaterale dan wel bilaterale kanalen. De hoofdzorg was daarbij, dat die drie componenten elkander niet zouden storen: zo mochten de ambities ten aanzien van de Europese integratie niet overspoelen naar het veiligheidsterrein, dat zou de Atlantische band nadelig kunnen beïnvloeden – en zo mochten de activiteiten ten aanzien van ontwikkelingslanden van de Europese Gemeenschap niet dusdanig uitgroeien, dat zij een rem op de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking zouden kunnen worden, bijvoorbeeld door het zogenaamde 'tweesporenbeleid' te relativiseren.

Dit alles speelde tegen de achtergrond van een onbewegelijke Oost-West-verhouding, waarin een versterkt leiderschap van de USSR geen andere ambitie leek te hebben dan de consolidatie van de pariteit met de Verenigde Staten op een zeer hoog niveau van bewapening. De uitdagingen voor het Nederlandse buitenlandse beleid beperkten zich aldus, behalve de latere uitschieter van het kruisrakettenvraagstuk, tot het bijdragen tot een goed beheer van de bestaande boedels. In wezen dus niet eens zo heel verschillend van het afzijdigheidsbeleid van voorheen: geen worsteling met existentiële vragen, geen 'agonizing reappraisals', geen Copernicaanse wending in de meningsvorming.

Parallel hiermee vond een ontwikkeling plaats, die Voorhoeve een aantal jaren geleden al aanduidde met de term 'de slinkende rol van Nederland': door een hele reeks objectieve factoren, niet in de laatste plaats de door ons zo fel begeerde (laat ik er direct bij zeggen: en politiek absoluut noodzakelijke) uitbreiding van de oorspronkelijke Gemeenschap van Zes tot eerst Negen en nu Twaalf, is de Nederlandse stem in het internationale concert minder duidelijk te horen dan in de jaren vijftig en zestig. NRC-Handelsblad wijdde onlangs (10-7-1987) nog een uitgebreide beschouwing aan dit verschijnsel onder de prikkelende titel 'Condomerie bekender dan Lubbers'. Op die analyse van Maarten Huygen en Kees Caljé is wel wat af te dingen, doch ten aanzien van de hoofdzaak hebben zij toch gelijk. Wat zij vergeten te vermelden, is dat bijvoorbeeld op het – ook op wereldschaal – zeer belangrijke gebied van de EG-landbouwpolitiek het toch maar weer een Nederlander, een om zijn bekwaamheid overal gerespecteerde Nederlander, is die de Europese boedel beheert. En om in Beneluxtermen te spreken: begin juli

waren het deze Frans Andriessen en de Belgische Europese commissaris Willy de Clercq die in Washington de dreigende conflicten met het tot protectionistische wetgeving sterk neigende Amerikaanse Congres bespreken.

Panta rhei

Alles vloeit: sinds 1950 is deze oude wijsheid van een Grieks filosoof nog niet zó rechtstreeks op het 'Europese theater' van de wereldpolitiek van toepassing geweest:

- op het gebied van de Oost-West betrekkingen heeft het Westen ononderbroken te reageren op allerlei nieuwe, vaak totaal verrassende, initiatieven van de USSR, dank zij het beleid van Gorbatsjow; de reactie van de president van de Verenigde Staten op die Russische initiatieven heeft de Europese bondgenoten met name in Reykjavik eveneens voor verrassingen gesteld, die bij sommigen grote onzekerheid hebben veroorzaakt;
- de scheiding tussen economische integratie en Atlantische veiligheidspolitik, door Nederland zo lang gekoesterd, staat op de tocht, hetgeen weer nauw samenhangt met het voorgaande punt. De Franse ongerustheid over de oriëntatie van de buitenlandse politiek van de Bondsrepubliek, 'post-Reykjavik' nog verder aangewakkerd (veelzeggend was een artikel van de vroegere minister van buitenlandse zaken Michel Jobert in de IHT van 8-7-1987 onder de titel 'Now comes a German swing to the East'), heeft al tot belangrijke accentverschuivingen in de gaullistische filosofie geleid, die zich geleidelijk van het 'sanctuaire'-model verwijderd. Bij de Franse socialisten was een soortgelijke ontwikkeling eerder te signaleren. Dit wijst in de richting van versterkte Frans-Duitse, dan wel Europese (WEU-kader) veiligheidssamenwerking;
- binnen de Europese Gemeenschap als zodanig staat men voor belangrijke beleidskeuzes; hoezeer de regeringsleiders van de Twaalf deze keuzes ook voor zich uitschuiven (de jongste Europese Raad, eind juni 1987 te Brussel, was er een goed voorbeeld van hoe zo'n top dat kan doen), knopen over landbouwbeleid en financiering zullen op een goed moment moeten worden doorgesneden;
- op wereldvlak staan een aantal heel belangrijke ontwikkelingen op de agenda, zoals de handelsoverhandelingen van het GATT, maar ook de behandeling der schuldenproblemen van de ontwikkelingslanden en de internationale landbouwvraagstukken. Hoewel de bijeenkomst van de zeven grootste industrielanden, begin juni jl. in Venetië, aan de problemen van de derde wereld nog lippendienst had bewezen, is de houding van de VS tegenover Wereldbank en IDA nog altijd zeer gereserveerd. Anderzijds kan een verhoogde inspanning van landen als Italië, en nu ook Japan, worden geregistreerd. Het is niet uitgesloten dat de andere partners de Amerikaanse terughoudendheid voorlopig eenvoudig zullen moeten ignoreren teneinde een constructief beleid overeind te kunnen houden. Opvallend was onlangs het contrast tussen de Amerikaanse doelbewuste ondervertegenwoordiging op UNCTAD VII enerzijds en de persoonlijke interventie

van president Mitterand bij de opening van die conferentie anderzijds.

Politieke optiebeurs

Dit alles levert te zamen een soort politieke optiebeurs op, waarbij men òf te angstig is om deel te nemen, en zichzelf dus buiten spel zet òf de risico's bewust aanvaardt die aan deze en gene optie inherent zijn. De drie vaste signalen van het oude Nederlandse lichtbaken bieden hier geen uitkomst meer, omdat zij met elkander strijdige en overlappende aanwijzingen opleveren.

Opnieuw gastvrijheid genietend in de kolommen van dit tijdschrift, wil ik hierbij een pleidooi voor een voortgezette 'actieve buitenlandse politiek' houden, maar dan afgestemd op de nieuwe ontwikkelingen en in het volle bewustzijn dat die hoe dan ook door zullen gaan, ook als Nederland in de achterhoede blijven zou. Het argument om in de voorhoede mee proberen te spelen is niet dat Nederland de zaken naar zijn hand zou kunnen zetten, maar dat het – zoveel mogelijk in samenspraak met onze Beneluxpartners – althans dient te pogen de ontwikkelingen te helpen buigen in een richting die onze belangen zoveel mogelijk ontziet dan wel dient.

Indien een versterkte West-Europese veiligheidssamenwerking zich aandient, dan liever met volle Benelux-medewerking in de WEU dan bilateraal Frans-Duits met een Britse vertakking en wij in de zijlijn.

Indien een hervorming van de EG-financiën noodzakelijk is, dan liever constructief mee-vorm-geven aan dat nieuwe systeem dan zich *contre coeur* mee laten trekken in de onvermijdelijke richting van een verhoogde Nederlandse bijdrage.

Indien de Amerikaanse houding ten aanzien van de internationale financiële instellingen tot nader order niet om te buigen is, dan liever met de andere Westelijke industriestaten naar een tijdelijk noodverband zoeken dan ons te concentreren op de deugdzaamheid en de deugdelijkheid van het eigen vaderlandse beleid. Daarvoor is echter wel het één en ander in de nationale wilsvorming en beleidskeuze nodig. Een goede vriend van ons land, de ambassadeur van de Bondsrepubliek Von der Gablentz, drukte het onlangs als volgt uit:

'Nederland is goed toegerust om aan een moderne, voor de lange termijn geconcipeerde gemeenschappelijke buitenlandse politiek in Europees-Atlantisch kader mee te werken. Een voorwaarde is evenwel dat er in verregaande mate een binnenlands-politieke consensus bestaat over een dergelijke conceptie van een Nederlands buitenlands beleid.'

Nederland zal alleen zijn traditionele voorsprong op het terrein van de internationale politiek en het meevormgeven daaraan kunnen behouden, wanneer het op dit moment zijn traditionele internationale georiënteerdheid en zijn grote internationale ervaring aanwendt om te laten zien dat een oude Europese democratie *aan het eminent nationale belang van een duurzame Europees-Atlantische samenwerking* en van een doeltreffende medewerking aan moderne internationale ontwikkelingen *ook in het politieke leven van de natie de plaats geeft die het toekomst'*. (cursivering auteur)

Von der Gablentz heeft dat goed gezegd.